

Köszöntés, jubileumra

XXV. évfolyamába lépett az Aracs

Lehet-e a többszörös trianoni leveretés, a magyarirtó genocídiumok sorozatán, a folytonos megalázottság, az etnikai sorvadás és szórványosodás, az elüldözöttség és menekülés traumáin, az idegen hatalmak érdekében álló háborúkba kényszerítettség és az ártatlan áldozati felmorzsolódás állapotain – ekképpen az állandó, sorsszerű kisebbségi megfélemlítettségen – túl, mindezekén túlvergődve és túlemlkedve élve maradni, élni és megmaradni, sőt küzdeni és alkotni, a reménytelenséggel folyvást dacolva és a reményt örökké mégis táplálva, megújítva, továbbbépítve? Lehet-e megőrizni magyarságunkat egymástól elszakítva, nemzetrészenként külön-külön is, de mégis megtartva az összetartozás múlhatatlan titkát és erejét a szétszaggatott Kárpát-hazában? Az együttleges magyar szellem, a teremtő magyar géniusz legyőzhetetlenségét hirdetve és igazolva? A „haza a magasban” illyési szállóigéjét követve?

Születtek a Trianon utáni évszázadban kétségbeesett válaszok a széttört haza romjain, hogy egyre zsugorodó kisebbségben élni nem lehet, mert a nyomorúság felemészti és elpusztít. De a Makkai Sándor-i posztulátumra, az általa is jajkiáltó ébresztőnek szánt paradox axiómára („nem lehet”) már akkor is, a két világháború között is érkeztek a metafizikai mélységekből fölszálló és a magasba emelkedő intelmek és biztatások: hogy talán csak azért is lehet, hogy lehet, mert kell, és úgy kell, ahogy lehet (Reményik Sándor), s a megmaradás erkölcsi parancsának nincs alternatívája. S ha Bethlen Gábortól mindenki megtanulhatta, hogy habár nem mindig lehetséges megtenni, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet: ez később is, mindig is, mai napig is eligazító léttörvényként és imperatívuszként szolgál. Nem lehet így élni? – csak így lehet! (Halljuk Kányádi Sándortól.) Elnyomott, kiszolgáltatott kisebbségben akkor is

meg kell maradni magyarnak, ha nem lehet. (Állítja Sütő András.) S úgy kell megmaradni: ahogy lehet. „Tartsd fenn magad, ahogy lehet!” – szólít fel szózatoss-lírai intelmében a *Hősökről beszélők* költője, Illyés Gyula. Védve, mentve, őrizve, megtartva a talpalatnyi földet – és vele minden közösségi emlékünket, hagyományunkat, értékünket, nyelvünket és kultúránkat. Két pogány közt, sok pogány közt – egy hazáért. Hányan, de hányan kiáltozták és magyarázták el irodalmunk szellemóriásai közül is ezt az ősi magyar igazságot legjobbaink közül Arany Jánostól Kós Károlyig és Veres Péterig és tovább, tovább. Hogy élni talán itt nem lehet, ámde muszáj. Mert hegyeinknek, völgyeinknek, folyóinknak, dombos vagy síkvidéki, alföldi tájainknak is mindenütt: megmaradáshangulata van. A fájdalmas omlásokkal-romlásokkal farkasszemet nézve is ezt érezhetjük, amikor kesergünk és fohászkodunk, hogy: „*Atyánk, mirajtunk minden pillanatban / a pusztulás fogsora összezsattan*” (Szöcs Géza), de az Úr meg is segíthet és fel is támaszthat minket minden körülményben. Túl sorson, életem, értelmem is talán: valami megmagyarázhatatlan transzcendens energiával. Ahogyan Németh László szerint is az emberi lélek úgy múlja felül élethelyzeti korlátait, úgy marad fölötte azoknak, hogy az ember per definitionem szabadabb lesz, mint a végzete: lehet, hogy „*a sorsa erősebb, mint ő, de ő több a sorsánál*”. S így lehet, amiről a teológus-filozófus László Dezső is ekként elmélkedik: hogy van „*egy emberfajta, amelyiknek millió és millió egyedét valami megfoghatatlan hatalom arra kényszeríti, hogy akkor is magyarnak vallja magát, ha abból kára származik*”. S amiről Csoóri Sándor pedig ezt tettelezi: „*Magyar az, aki az érdekei ellen is magyar akar maradni! A kérdés tehát nem faji, ahogyan sokan értelmezni szokták és szeretik, hanem filozófiai és erkölcsi.*”

A magasabb rendű érdek, a spirituális értékelvű magatartás és szellemiség pedig megtermi a romon, a romokon is a virágokat. Romon virág: ez is szállóige, s illik a délvidéki magyar teremtő akarat mértékéhez és minőségéhez is. A század- és ezredfordulón szökkent szárba az *Aracs* folyóirat, amely azóta, negyedszázada is lankadatlan elszántsággal menti a menthetőt, és alkotja, újítja a folyamatosan átörökíthetőt. Fakulhatatlan hitelességgel és érvényességgel. Mindig a lehetetlen és a lehetséges között egyensúlyozva, a helyi és az összmagyar értékvilágot tisztán összehangolva, az *Aracs* Társadalmi Szervezet, majd az *Aracs* Alapítvány kiadásában; történetében az alapító szerkesztők, Gubás Jenő, Utsi Jenő és Vajda Gábor nevével fémjelezve. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata ez valóban, alcíme szerint is: de teljes körű kulturális, irodalmi, művészeti, tudományos dimenziókat átfogó színességgel és gazdagsággal. Összművészeti, összkulturális igényességgel. Már a külleme is: lenyűgöző és magával ragadó. Impozáns illusztrációk, rajzok, fényképek, műalkotások, színes és terjedelmes (főként képző- és fotóművészeti) mellékletek sokaságával – megrendítő vagy lélekemelő történelmi és szakrális témákat körülölelő vizuális művek rengetegével. A szövegművek hatását is csak fokozva, növelve, emelve.

A folyóirat neve a dél-alföldi, délvidéki tájon található romtemplomra utal. Arra a „romcsodára” (amiként azt a legelső, 2001. augusztus 20-i számot indító Bicskei Zoltán előszava aposztrofálja), amely az „Európa előtti” ősidőktől az Árpád-koron és a ráépülő Szent István-i keresztény szakralitáson át a mai napig a magyar folytonosságot sugallja, sugározza. A háborús idők „golgotás évei” után ez a templomrom válhatott a magyar nemzetközösségi újjászerveződés jelképi jelentőségű névadójává. „*A síkságunk megszokott lapos épületei mellett bazilikaként emelkedik ki az Alföld síkjából ez a fenséges torzó. Minden a semmiben.*” A kukoricaföldtől, a tuskés akácfácskáktól és kóróktól övezve áll ez a „*tört boltívek és oszlopfőmaradványok*”, kis „szoborcsonkok” barázdálta építmény. S a romok fölött az ég boltzatára, szertartásosan a Teremtőre tekintve gyűlnek itt össze maroknyian évente, Szent István napja körül: megszólaltatva valamiképpen a mindenséget – a semmiben.

S így, ehhez a szívbemarkoló szimbolikus üzenethez tartva magát kezdte meg működését az *Aracs* folyóirat – mértékadó fórumává, orgánumává válva a magyar nemzeti és nemzetiségi öntudat, az összmagyar identitásérzet, a szellemi önépítés és értékteremtés kiemelkedő kifejeződéseként. Beköszöntőjében az első felelős szerkesztő, Vajda Gábor is a „*teremtő gondolkodás fölszabadítására*” szövetkező írástudókat, értelmiségieket, művészeket, olvasókat szólítja meg – keresztény szellemű, közérdekű lap kibontakoztatására, a magukra hagyott és létükben fenyegetett délvidékiek összefogására, önelvű és autonóm önaffirmációjára buzdítva, a legtágasabb lelki, szellemi horizontok összefüggésében. S annak csorbíthatatlan önérzetével, hogy az *Aracs* mint „*földrajzi név által eredetileg jelölt pusztatemplom a magyarság ezeréves ittlétének, sőt kultúrája alapjellegzetességének is a szimbóluma*”. Így a hűségesek számára mindig is a helytállás, a kitartás ikonikusan intő és figyelmeztető jeleként magasodván föl – töredezett vagy porladó boltíveivel is. A romtemplom falain „átvérző” történelmünk keserves és imádságos és áhítatos üzeneteképpen.

Két és fél évtized elteltével bebizonyosodott, hogy az ambiciózus célkitűzések kiválóan megvalósultak. A folyóiratban szándékoltan nincsenek rovatbeosztások. Így az egymásra is rímelő írások, képek még szuggesztívebben és expresszívebben képviselhetik az életbevágó sorskérdések boncolgatása iránti elkötelezettség alapirányultságát. Mindamelllett a sokrétűség és gondolati, artisztikus összetettség árnyalatosságát. Nagy a feladat: úgy megszerkeszteni minden számot, hogy benne akár egy elképzelt, virtuális önálló szépirodalmi, vagy publicisztikai, vagy irodalom- és művészettörténeti, vagy helytörténeti, historiográfiai, szociológiai, szociálpszichológiai, etnográfiai, demográfiai tudományos folyóirat sajátosságai sűrűsödjének össze. Változatosan, egyszersmind összetartozón. Mindenes gyűjteményként – de erőteljes-konceptiózusan elrendezve és tömörítve. Regionalitás és egyetemesség összefonódó szférájában. Jelentésteltett versek, prózák, drámák, esszék, vallomások, naplók, önéletrajzok, tárcák, jegyzetek, glosszák, tanulmányok, értekezések, interjúk, emlékező előadások és szónoki beszédek színpompás,

sodró áradatában. A szépművészetektől a szaktudományokig, a honismerettől a nemzetpolitikaig kiterjedően – mindig a nemzeterosztó igazmondás és igazságbeszéd jegyében. S a legkiválóbb délvidéki írók, költők, tudósok, művészek, gondolkodók számtalan műfajban megnyilatkozó munkái mellett ott szerepelnek a teljes magyar nyelvterületen (s a szétszóratott világmagyarság minden térségében élő) megbecsült, elismert kortárs klasszikusok, remekírók, jeles személyiségek is – ugyanazon eszmeiség vonzás- és búvőkörében megszólalva. Csak azért nem sorolom a neveket, mert a végtelenségig tartana, meg nehogy bárkinek zokon essék, hogyha kimaradna egy reprezentatív listából (s mert egy ilyen körkép vagy lajstrom amúgy is könnyen hozzáférhető) – hiszen a nagyszerű lapkonceptióba az is belefér, hogy időnként, évtizedenként olyan világosan átlátható repertóriumot, adattárat is közreadnak, hogy abban tájékozódva bámulatos kincsekre lelhet bárki érdeklődő. Érdemes tehát azt is átböngészni azoknak, akik most ismerkednének a kiadvánnyal. Könnyedén utánakereshető valamennyi megjelent írásmű, a tájékozódáshoz, az alapvető benyomások megszerzéséhez, az átfogó, összefoglaló panoráma megtekintéséhez pedig ott a kitűnő bibliográfiai összesítés. S hogy egy ilyen gazdag adatszerű summázat is milyen következtetésekre adna alkalmat, az csak akkor tárulkozik fel igazán, ha valaki belegondol, hogy milyen belső és külső sugárkörű, volumenű, milyen bőséges tartalmi, tematikus, kultúr-, művelődés- és eszmetörténeti vonatkozású monográfia is készülhetne már most erről a negyedszázados folyóiratanyagról. A két világháború közötti időszak méretéhez fogható periódus már akkora gondolatébresztő és feldolgozni való szövegtömeget halmazott fel, hogy érdemes volna az újraolvasástól az értelmezésig, a mai szemszögű interpretációktól a csakugyan maradandó remeklések számbavételéig: egyfajta szellemi leltárt készíteni a lap összes hozadékáról. Aktuálisan is tanulságos eredményeiről. Ma is égető gondtapasztalatokról. Hogy ne merüljön semmi a feledés homályába: mert a sajtótörténeti vizsgálódás tudományát éppen erre találták ki. De itt arról is szó van, hogy a délvidéki magyarság mentalitástörténeti fejleményeinek a hiteles értékeléséhez megkerülhe-

tetlenül, elengedhetetlenül fontos ennek a maga nemében egyetlen rangos összkulturális és közéleti délvidéki folyóiratnak a méltó és méltató bemutatása olyanok számára is, akik még nem vagy alig találkoztak vele. Talán egyszer egy fiatal ösztöndíjas tehetség friss szemmel rátekintve kedvet érez majd ennek a feladatnak az elvégzésére, mint ahogy napjainkban már egyre több ilyenféle filológiai kutatómunka érleli ki a magagyümölcsseit az anyaországban és a határokon túl egyaránt. Az *Aracsra* rápillantva mindenkinek feltűnő lehet például már önmagában az az unikális (egyben hitvallásos) ötletesség is, hogy a negyedévenkénti megjelenés rendre sorsfordító nemzeti dátumainkhoz kötődik. Három ünnepnaphoz és egy gyásznaphoz. Az éves első szám március 15-én, a második június 4-én, a harmadik augusztus 20-án, a negyedik október 23-án lát napvilágot (mondhatni: a délvidéki lap invenciózus szabadalma – példaadón sorslátó, beszédes, sokatmondó telitalálat ez). Vagy az is, hogy évenként más és más alapszínű a külső borító a négy számon. Külsődleges, mégis érdekes, impresszív, figyelemfelkeltő tipográfiai megoldás. (De minden egyes szám fedőlapján, elmaradhatatlanul, az aracsi templom sziluettjével.)

Vérző, sóhajos a sorsunk ezen a vidéken is – így hát ezért is érdemes megvilágosító sors-tükröt alkotni mindarról, ami megesezt velünk a déli tájakon. Megint és megint: hiszen már ott is a tükör a folyóirat hasábjain: megannyi revelatív, múltfeltáró írástól kezdődően a délvidéki magyarok iszonyú szenvedéseiről a második világháború végén és utána, magyar embertömegek lemészárlásának részleteiről, a hungarocídium mindennemű borzalmairól, a kettős (emberként, magyarként meghurcoló) elnyomatásról, majd a kilencvenes évekbeli háborús veszedelmek és kínzások valóságáról (a kibeszéletlen vagy sohasem eléggé kibeszélt tragikus múlt megannyi vetületéről) – egészen napjaink nemzetvesztő (identitás- és lélekgyilkoló) globalizmusának szinte számba vehetetlenül temérdek ártalmasságáig. Vagyis a sorsdöntő közösségi létproblémák önreflexív, kritikai elemzésének számtalan tárgyáig. Mindezek taglalásához nélkülözhetetlen dokumentumanyag áll rendelkezésre az *Aracsban*. Hatalmas arányú dokumentum – és monumentum ez az egész. Mementó, örök emlékezte-

tő. Mert a hungarológia, a magyarságtudomány: egyúttal sorstudomány (mennyire hangsúlyozta ezt Németh László!). Az *Aracs* biztosan nevezhető egyfajta hungarológiai fórumnak is, amely számtalan műfajban, különleges mélységekben és távlatokban vet számot arról, hogy mik voltunk, mik vagyunk, és hogyan kívánjuk megőrizni olyannyira veszélyeztetett önazonosságunkat. S hogy ez a számadás máris két és fél évtizedet ölelhet fel, s azon a nívón, ahonnan indult, s ahol folytonosan gazdagodva fennmaradt: az persze a mindenkori szerkesztőket, szervezőket, alapítókat és munkatársakat, közreműködőket és szövetségeseiket, támogatókat és rokonszenvezőket – s mindőjük megfeszített munkáját, törekvéseit dicséri. A hivatás, a misszió eredménye: ez a mostani szép ünnep és tisztelgés középpontja. Ily módon elérkezett a hozzáértő laudációk ideje, a megbecsülő elismerések jubileumi alkalma. S a lap (csaknem másfél évtizede e tisztséget betöltő) főszerkesztőjének, Bata János költőnek, műfordítónak, esszéistának a neki járó köszönetmondás lehetősége. Aki negyedszázada már az alapítók között is rögtön agilis munkához látott, s ma minden nehézségek közepette is szívügyeként hordozza (társaival együtt) a lap sorsát. A mindenkori hűség és szolgálat jegyében. Aki (az ő költői szavait idézve) a „*megkopott tájon*” is őrt állva védi és bővíti a szülőföld, a szülőháza, a

„genius loci” minden örökbecsű tradícióját – a szétszóródás ellenében. Ragaszkodván mindahhoz, ami minket köt és emel: köt a bennünk és emel a fölöttünk lakozó örök értékekhez. Aki hittel vallja és vállalja, hogy: „*Hazánk az ég és hazánk a föld, mi rejt magában / ezer csodát – tücsköt, bogarat, lyukas koponyát, / megtört csontokat, földdel teli tüdőt – és töviskoronát.*” Kapaszkodás a megmaradásért (Csoóri Sándor szóhasználatával) mindez – és alkotó-, teremtő munka az isteni elrendelés és küldetés szerint. A Felső-Tisza vidékétől a „legmagyarabb” folyónk alsó folyásáig (ott, ahol az *Aracsot* szerkesztik és kiadják – s persze mindenütt máshol is) ismerős Rákóczi-biztatás értelmében: „*Cum Deo pro Patria et Libertate!*”

S mit kívánhatunk a jövőre nézve a jubiláló folyóirat életben tartóinak? A legnemesebb emberi eszményeket híven vigyázók számára – akik kiadványukat az autentikus létszemléletű tágaság fényében mindmáig tiszta és feltétlen nemzetszeretettel gondozták. Leginkább még újabb 25 esztendő, s aztán is tovább és tovább, amíg és ahogy lehet – nagyjaink egyik legbölcsebb jellemző tanácsa szerint. S amiként 1979-ben a fiatal írók lakiteleki találkozásának díszvendége, Illyés Gyula köszöntötte kedélyes-komolyan a résztvevőket: „*Éltesse Isten a tisztas ipart!*”



Szélben-fényben 2.